

A MÉTA honlapján gyakrabban használt szakszavak, kifejezések magyarázata

Összeállította *Molnár Zsolt*, készült a Környezet- és természetvédelmi lexikon, valamint *Bartha Dénes*, *Gálhidy László*, *Botta-Dukát Zoltán* és munkatársai szak-szómagyarázatainak felhasználásával, Vácrátót, 2009. március

A glosszárriumhoz a lap alján **hozzá lehet szólni** - kérdés, megjegyzés, javaslat formájában. Bizonyára vannak olyan fogalmak, amikre még nem gondoltunk vagy az értelmezésük javításra szorul. Minden észrevételt köszönettel várunk!

Abiotikus környezet: az élőlény vagy életközösség környezetének élettelen (abiotikus) ható tényezői (pl. hőmérséklet, a talaj fizikai-kémiai összetétele, a vízellátottság)

Adventív faj: az emberi kultúra által megtelepített vagy behurcolt faj.

Alapkőzet (anyakőzet, talajképző kőzet): az a geológiai képződmény, amelyből a fizikai, kémiai és biológiai mállás, valamint a talajképződés során különböző talajok alakulnak ki.

Aljnövényzet: növénytársulások térbeli struktúrájával (szintezettségével) kapcsolatos fogalom, erdők gyepszintjét jelenti. Gyakran használják a légyszárúsínt elnevezést is.

Általános Nemzeti Élőhelyosztályozási Rendszer (Á-NÉR): a Magyarországon előforduló élőhelyek osztályozása, nem hierarchikus rendszere. Az Á-NÉR a Nemzeti Élőhely-osztályozási Rendszer (NÉR) azon része, amely a hazai élőhely-kategóriák növényzeti alapú részletes leírásait, jellemzéseit tartalmazza. Az élőhelyi alapkategóriák nemcsak a háborítatlan és természetközeli, hanem a degradált és devasztált területek élőhelyeit is magában foglalja. Az Á-NÉR-t használja a **Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer** keretében megvalósuló országos élőhely-térképezési program is.

Antropogén hatások: emberi tevékenység okozta változások a természetben. Ilyeneket idéz elő pl. a folyóvizek mederszabályozása, a levegőnek mérgező égéstermékekkel való szennyezése, a mező- és erdőgazdálkodás. Mindezek állat- és növényfajok eltűnését vagy élőlénytársulások megváltozását, esetleg kipusztulását idézhetik elő.

Bennszülött (endemikus) faj: a faj elterjedése igen kis területre korlátozódik, másutt természetes körülmények között nem fordul elő. A kárpáti bennszülött (szubendemikus) fajok a Kárpátokban és részben a Pannon-medencében, a pannóniai bennszülött (endemikus) fajok a Pannon-medencében élnek.

Biodiverzitás-monitorozás: az élővilág állapotának, bizonyos sajátosságainak rendszeres, szabványos módszerekkel történő megfigyelése. A biodiverzitás nem csak a fajok sokféleségét, hanem a fajon belüli variabilitást és az élőlényegyüttesek változatosságát is jelenti, ezért monitorozása is a biológiai szerveződés különböző szintjein folyik.

Biológiai sokféleség (biodiverzitás): az élővilág változatossága, gazdagsága, amely magában foglalja az élő szervezetek genetikai (fajon belüli), valamint a fajok és életközösségeik közötti sokféleséget, és maguknak a természeti rendszereknek a sokféleségét.

Bolygatás: az életközösség törvényszerű működését, „hétköznapi” életét kisebb-nagyobb területen hirtelen megváltoztató esemény, pl. az erdőben a szél hatására kidőlő fa okozta szerkezetváltozás, vagy akár nagyobb terület leégése. Sok faj számára a visszatérő bolygatások elengedhetetlenek ahhoz, hogy az adott életközösség részei maradhassanak.

Borítás: populációk tömegességének egy lehetséges mérőszáma, elsősorban növénytársulások mennyiségi jellemzésében használatos. Az egy fajhoz tartozó összes egyednek a talajfelszínre történő vetülete.

Degradálódás, leromlás: bizonyos természetes rendszerek (növénytársulás, biocönózis) állapotának valamilyen kritérium szerinti leromlása, jellegtelenedése.

Domináns, uralkodó faj: az a növényfaj, amely egy adott növénytársulásban a vizsgált terület több mint

felét borítja.

Edafikus közösség: speciális talajviszonyok által meghatározott közösség (pl. szikes gyepek, sziklás erdők).

Életközösség: egy természeti szempontból többé-kevésbé egységes területen (élőhelyen), egymással kölcsönhatásban álló populációk összessége.

Élőhely (habitat): természeti szempontból (az abiotikus és biotikus környezeti tényezők szempontjából) egységes terület, melyet a gyakorlatban legtöbbször a jellegzetes növényzete vagy fizikai tulajdonságai alapján ismerünk fel. Élőhely egy bükkös, de egy növényzet nélküli friss homokzátó is.

Élőhely-határozó: az Általános Nemzeti Élőhelyosztályozási Rendszer (Á-NÉR) kategóriáit, az élőhelyeket magában foglaló határozó, amely lehetővé teszi azok elkülönítését és azonosítását.

Élőhely-osztályozás: az élőhelyek rendszerbe foglalása. Mivel az élőhelyek döntő többségében a meghatározó komponens és fő diagnosztikus jelleg a növényzet, ezért ez jelenti az élőhely-osztályozás alapját.

Élőhelytérkép: egy adott területen található élőhelyek térképi ábrázolása.

Élőhelyvédelmi Irányelv: élőhelyek, vadon élő állat- és növényfajok védelméről szóló irányelv (92/43/EGK irányelv, habitat direktíva) az Európai Unió által a tagállamok számára kötelező, a közösségi jelentőségű élőhelyek, ill. vadon élő állat- és növényfajok védelmére kihirdetett jogszabály.

Fajgazdag állomány: Egy adott társulás vagy élőhely jellemző és különösen ritka, karakterisztikus fajait nagy számban tartalmazó állomány.

Faültetvény: jellegzetesen nemesített (általában klónozott) szaporítóanyaggal, rövid vágásfordulóban, intenzív műveléssel fenntartott faállományok.

Fenntartható használat (hasznosítás): a természeti értékek olyan módon és ütemben történő használata, amely nem haladja meg megújuló képességüket, nem vezet a természeti értékek és a biológiai sokféleség csökkenéséhez, ezzel fenntartva a benne lévő lehetőséget a jelen és jövő generációk részére.

Fiziognómia: egy vegetációfolt "képe", habitusa; elsősorban függőleges térbeli szerkezete (pl. (fa)állomány-szerkezet)

Flóra: egy adott területen adott időpontban jelen lévő növényfajok összessége.

Fragmentáció (feldarabolódás): az a folyamat, melynek során egy táj növénytakarója, ill. valamely faj populációja kis foltokra tagolódik úgy, hogy a foltok között megszűnhet az összeköttetés. A fragmentáció a művelt területek, a települések és az azokat összekötő vonalás létesítmények (utak, vasutak, csatornák stb.) kialakításával a világon mindenhol megfigyelhető, és a természet pusztulásának egyik legfontosabb tényezője.

Gyom: bármelyik fejlődési stádiumban levő olyan növény vagy növényi rész, amely ott fordul elő, ahol nem kívánatos.

Gyomfaj: a gyom általunk elfogadott definíciójából következik, hogy egy faj nem általában gyom, hanem egyes konkrét populációi azok.

Gyomnövényzet: a művelt, félkultúr- és lakott területeken, utak és vasutak mentén, sőt a megbolygatott természetes társulásokban is spontán módon kialakuló, nem őshonos növényzet, amely az ember számára káros.

Gyomos állomány: olyan növényzeti állomány, amelyekben a természetes közösségre jellemző fajokat nagy részben generalista, gyomjellegű fajok váltották fel. Mivel a gyomok sokféle növénytársulást meghódíthatnak, felszaporodásukkal az adott növényzeti állomány karaktere csökken, az állomány jellegtelenedik, degradálódik.

Hínárnövényzet: vízben élő makroszkopikus növényzet, jórészt magasabb rendű (virágos) növények alkotják.

Idegenhonos faj: olyan fajok, amelyek a jelenlegi környezetükben eredetileg nem éltek, hanem csak

később kerültek oda valamilyen módon.

Inváziós faj: gyors, robbanásszerű terjeszkedéssel megjelenő faj.

Jellegtelen növényzet: olyan növényzeti állomány, amelyben olyan fajok a gyakoriak, uralkodóak, amelyek ökológiailag igen tág tűrésűek, nem kötődnek egy-egy speciális növényzeti típushoz, azaz generalisták.

Jellemző faj: egy adott növénycönológiai egységre, általában növénytársulásra jellemző növényfaj, amely más társulásból hiányzik (vagy jóval alárendeltebb szerepű). Társuláshű vagy karakterfajnak is nevezik. Egy társulásnak több jellemző faja is lehet, ezek száma azonban kevés. E fajokat használják a társulások megkülönböztetésére is.

Klimax: egy konkrét szukcessziós sorozat viszonylag stabil záróstádiuma.

Klíamazonális vegetáció: egy nagyobb terület (legalább egy tájegység vagy egy teljes magassági öv) makroklima által meghatározott növényzete (a természetes vegetáció fejlődésének záróstádiuma) azon a termőhelyen, ahol nincsenek mikroklimatikai, kitétségi vagy talajtani szélsőségek.

Láp: sekély, többnyire lefolyástalan, pangó állóvíz, ahol az állandó vízborítás miatt az oxigénben szegény (anaerob) környezetben az elpusztult növényi részek nagyon lassan bomlanak el (rothadás), ami idővel tőzegképződéshez vezet.

Lelőhely: bármilyen élőlény gyűjtési (észlelési) helye.

Másodlagos növénytársulások: az ember tevékenysége következtében a természetes növénytakaró helyén kialakult növényzet.

Mentett ártér: az ártér határa és az árvédelmi töltés közé eső terület, amelyet az árvíz csak töltésszakadás vagy annak a szándékos megnyitása esetén önt el.

Mocsár: sekély, növényzettel dúsan benőtt állóvíz, kisebb-nagyobb nyílt vízü részekkel, tőzegképződés nélkül.

Növénycönológia: a növénytársulásokat leíró tudományterület.

Növénytársulás (asszociáció): állományaiban törvényszerűen ismétlődő, meghatározott faji összetételű, egységes életfeltételekkel és azonos megjelenéssel jellemezhető növényközösség. A természetes vagy közel természetes növényzetben a faji összetétel fő vonása, a rendezettségéből adódó struktúra megfigyelhető, felismerhető („emberléptékű”), a térben körülhatárolható, térképezhető. A növénytársulás állománya az adott környezet (alapkőzet, domborzat, vízgazdálkodás minősége) egysége, és annak egyben kifejezője (indikátora).

Növényzet, vegetáció: a földfelszín borító növények összefoglaló neve, egy-egy adott terület, táj növényzete.

Növényzeti örökség: a mai táj növényzetének azon foltjai, ahol a növényzet időbeli dinamikája és térbeli mintázata még sok természetes elemet őriz, továbbá a növényzet fajkészlete gyom- és tájidegen fajokban szegény, úgy is mondhatjuk: ahol a növényzet még nagy információtartalmú, természetes növényzetnek nevezzük (szemben az elszegényített, leromlott, degradált, jellegtelen, gyomos növényzetű területekkel). E foltok összesége a természetes növényzeti örökség.

Növényzeti típus, vegetációtípus: a növényzetnek valamely szempontból egyedi változata, típusa. Tágabb értelmű, mint a növénytársulás. Növényzeti típus pl. a szikes gyepek, ezen belül a szikes rét, még szűkebben a szoloncsák szikes rét, de annak bármely alegysége is.

Ökoszisztéma: az élőlények és élettelen környezetük teljes kapcsolatrendszere, mely nyílt rendszer, de bizonyos mértékű önszabályozásra képes. Bár a fogalmat sokan elméleti értelemben használják, más szerzők konkrét megfigyelési egységekre (pl. erdő, tó) is alkalmazzák.

Őshonos faj: azok a fajok, melyek az utolsó két évezredben a Kárpát-medence természetföldrajzi régiójában, ill. annak egy adott tájegységében természetesen (nem betelepítés vagy behurcolás révén)

előfordultak vagy előfordulnak.

Özöngyom: egy özönnövény olyan egyede/populációja, amely az adott szituációban gyomként (legtöbbször természetvédelmi gyomként) viselkedik.

Özönnövény (=inváziós faj): olyan nem őshonos faj, amelynek elterjedési területe és populációmérete a számára megfelelő élőhelyeken folyamatosan növekszik.

Parlag, felhagyott szántó: a szántóföldi művelés alól kivont terület. Nem tartoznak ide a művelési rendszerekbe illesztett módon – időszakosan (egy vagy néhány évig) – parlagoltatott térségek (pl. az ugar).

Pionír faj: olyan faj, amely elsősorban bolygatások alkalmával jelenik meg tömegesen, a hosszú ideje viszonylag háborítatlan társulásokban inkább szálanként jelenik meg. Jellemzően gyorsan növő és rövid életű fajok tartoznak ide.

Regeneráció: az a folyamat, melynek során egy életközösségben a bolygatás után újra kialakul a korábbihoz hasonló fajösszetétel, szerkezeti tulajdonságok stb. A regenerációra való képesség minden jól működő életközösségre jellemző bizonyos határok között.

Szikesedés: az a folyamat, amikor főleg Na-sók a talajban egy bizonyos határérték fölött jelennek meg, és ennek következtében meghatározó befolyást gyakorolnak a talaj fizikai, kémiai és biológiai sajátosságaira, általában a termékenységet csökkentik.

Sztyepp: rövid fűvű, szárazságtűrő növényzet leggyakrabban csernozjom jellegű talajokon. Magyarországon a Középhegységben extrazonális lejtősztyepppek, az Alföldön magas fűvű löszpusztarétek és alacsony fűvű homokpuszták találhatók.

Szukcesszió: az a folyamat, melynek során egy életközösség átadja helyét egy másiknak. Pozitív szukcesszió esetén ez utóbbi rendszerint összetettebb és több szerves anyagot (biomasszát) hoz létre. Szukcessziós folyamatok indulnak be bárhol a világon, ahol arra alkalmas megtelepedési felszínnek jönnek létre, akár egy új sziget képződésekor, akár egy növényzettel borított területen, bolygatás után.

Tájidegen faj: egy adott tájegységben nem őshonos faj, megtelepedésük esetén az ottani életközösségekben a természetes folyamatokat az őshonos fajok rovására károsan módosíthatják.

Térinformatika (GIS): a Föld felszínéhez, földrajzi helyhez kapcsolható információk gyűjtésével és elsősorban digitális formában történő feldolgozásával, tárolásával, elemzésével, valamint megjelenítésével foglalkozó tudomány- és szakterület.

Természetes állapot: az az élőhely, táj, életközösség, melynek keletkezésében az ember egyáltalán nem vagy - helyreállításuk kivételével - alig meghatározó módon játszott szerepet, ezért a benne végbemenő folyamatokat többségében az önszabályozás jellemzi.

Természetes növényzet: kíméletes emberi beavatkozás mellett vagy anélkül, a helyi feltételeknek megfelelő őshonos fajgazdagságot mutatnak, önmegújulásra képesek, állományszerkezetük és koreloszlásuk megfelelő változatosságot mutat.

Természetesség: a növénytakarónak, ill. a növénytársulásoknak az a tulajdonsága, amely megmutatja, hogy valamely élőközösség faji összetételében és eloszlásában mennyire tükrözi a bolygatástól mentes, azaz természetes termőhely adottságait. A természetesség abszolút formában nem fejezhető ki, de azonos társulások különböző állományainak, természetességének fokát, mértékét összehasonlíthatjuk és a különbséget relatív értékszámokkal számszerű formában is kifejezhetjük.

Természeti érték: a természeti erőforrás, az élővilág és a fennmaradásához szükséges élettelen környezete.

Természeti tőke index: egy különböző élőhelyekből álló komplex tájnak az egykori természetes állapottól való távolságát fejezi ki. A MÉTA által használt „növényzet-alapú” természeti tőke index ennek az általános mérőszámnak a MÉTA adatbázishoz igazított változata. Egy terület „növényzet-alapú” természeti tőke index értéke a megmaradt természetközeli élőhelyek mennyiségének és minőségének (azaz relatív

területének és átlagos természetességének) a szorzatával kifejezhető, [0,1] intervallumba eső szám.

Természetkímélő megoldás, ill. gazdálkodás: olyan, a fenntartható használat részét képező eljárás, módszer, gazdálkodási mód, technológia vagy más, a természettel kapcsolatos magatartás, amely csak olyan mértékben befolyásolja a természeti értékeket, területeket, a biológiai sokféleséget, hogy a természetes vagy természetközeli állapotuk fennmaradjon.

Természetközeli állapot: az az élőhely, táj, életközösség, amelynek kialakulására az ember csekély mértékben hatott (természeteshez hasonló körülményeket teremtve), a benne lejátszódó folyamatokat még többségében az önszabályozás jellemzi, és közvetlen emberi beavatkozás nélkül is fennmaradnak.

Természetvédelmi gyom: olyan növény, amely gátolja a természetvédelmi kezelési célok megvalósulását, vagy beavatkozás hiányában gátolná azt, lehet őshonos faj (pl. nád, Calamagrostis) és özönnövény is.

Természetvédelmi kezelés: a természetvédelmi oltalom alá helyezett területek fenntartását célzó, ökológiai alapokon nyugvó kezelési mód, amely lehetővé teszi a természetvédelmi értékek megóvását és bemutatását.

Termőhely: az a terület, ahol a növények megtalálják életfeltételeiket; a legfontosabb termőhelyi tényezők a klíma, a vízrajz és a talaj, de a földrajzi és a domborzati helyzet is - főleg a mikroklíma módosításával - fontos szerepet játszhat a termőhely minőségének kialakításában. Többé-kevésbé azonos az abiotikus környezettel.

Védett természeti érték (természetvédelmi érték): jogszabály által védetté, fokozottan védetté nyilvánított - kiemelt természetvédelmi oltalomban részesülő - élő szervezet egyede, fejlődési alakja, szakasza, annak származéka, illetőleg az élő szervezetek életközösségei, továbbá barlang, ásvány, ásványtársulás, ősmaradvány.

Vegetáció-térkép: egy földrajzi terület növénytakarójának térbeli eloszlása különböző léptékű térképen. A potenciális ~ az eredeti, az adott éghajlati és talajviszonyok között kialakult vegetációt mutatja be, az aktuális ~ a növényzet jelen állapotát rögzíti.

Veszélyeztető tényező: a növényzeti örökség fennmaradását, regenerálódását veszélyeztető hatás (pl. túlzott használat, szennyezés, özönnövény terjedése, izoláció).

Zonális növényzet: olyan erdő, gyep vagy cserjés növényzeti forma, melynek kialakulásában döntően az éghajlat (makroklíma) játsza a főszerepet, az egyéb lokális tényezők (alapkőzet, vízellátottság, mikroklíma) kevésbé. Magyarországon ilyen növényzeti típus pl. az erdőssztyepp, a cseres-tölgyes, a gyertyános tölgyes és a bükkös. Nem tartozik a zonális növényzethez az árterek, lápok, szikesek, sziklás és száraz homoki területek növényzete.

Kapcsolódó oldalak:

[MÉTA program](#)

[Fő eredményeink](#)

Source URL (modified on 2015.02.12. - 16:05):<https://novenyzetiterkep.hu/node/10>